

Ирина С. ТОМИЋ*

Факултет савремених уметности, Београд

Оља М. АРСЕНИЈЕВИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ЛУЛЕМЕНТ КАО ГЛАС КУЛТУРНЕ ОДРЖИВОСТИ: ОД ИНТИМЕ ДО СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ***

Айсџиракџи: Рад истражује феномен *лулеменџи* као интердисциплинарну категорију на пресеку уметности, менаџмента културе и очувања нематеријалне баштине. Кроз анализу звучних пракси као што су успаванке и тужбалице, лулемент се представља као алтернативни облик културне артикулације, који повезује интимни, женски и мањински глас са стратегијама очувања културне меморије и афективног знања. Рад се ослања на теоријске приступе културне меморије, афекта, феминистичке критике и уметничког истраживања, са циљем да покаже да лулемент може функционисати као облик друштвене и културне повезаности, ресурс културног знања и афективне трансмисије и парадигма културне одрживости. Указује се на значај лулементa као звучног документа постојања, као и на могућности његове примене у савременим приступима културној политици и едукацији.

Кључне речи: лулемент, културна баштина, глас, интимно, афекат, нематеријална култура, уметничка истраживања, менаџмент у култури, успаванка, тужбалица.

УВОД

У контексту савремених друштвених и културних трансформација, питање очувања нематеријалне културне баштине све се чешће помера са домена институционалне заштите ка питањима начина преноса, доживљаја и учешћа. Савремене теорије културне меморије указују да наслеђе није стабилан архивски скуп артефаката, већ процес који се непрестано изнова успоставља кроз праксе, односе и перформативне чинове (Smith 2006). У том смислу звучне и вокалне праксе заузимају посебно место, јер омогућавају да се културно памћење одржава и преноси кроз чулно, телесно и афективно искуство, а не искључиво кроз текстуалне или визуелне записе.

Овај рад полази од схватања гласа не као медијума репрезентације већ као релационог и онтолошког феномена који успоставља однос између тела, афекта и меморије. Ослањајући се на филозофију гласа Адријане Кавареро, глас се посматра

* ORCID 0009-0004-6563-5311, irina.tomic@fsu.edu.rs

** ORCID 0000-0002-0465-0508, arsenijevicolja@gmail.com

*** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. 1. 2026. године.

као јединствени траг постојања који претходи језичкој артикулацији и измиче редукцији на значење (Cavarego 2005). У том теоријском оквиру, лулемент се у овом раду анализира као вокална пракса која производи културно значење кроз чин извођења и слушања, а не кроз наратив или текстуалну форму.

Афект се у раду не третира као пратећи емоционални слој културних пракси, већ као аналитичка категорија која омогућава разумевање начина на који се меморија преноси и активира кроз чулно и телесно искуство. Полазећи од разумевања афекта као релационе и телесно утемељене форме знања (Ahmed 2004), лулемент се посматра као афективно-перформативна форма у којој културно памћење није стабилизовано у архивском документу, већ се обнавља у самом чину гласа. Меморија се, стога, у овом раду разуме као процес који се догађа у односу између гласа, тела и слушаоца, а не као фиксирани садржај који се пасивно преноси.

У овом истраживању, појам лулемент дефинише се као афективно-перформативна вокална пракса која произлази из традиционалних звучних форми успаванке и тужбалице, али се у савременом контексту појављује као трансформисан, уметнички и културни модел артикулације нематеријалне меморије. Лулемент функционише као звучни гест кроз који се интимно, родно и мањинско искуство преводи у облик културног памћења, при чему његов аналитички домет не лежи у музичкој структури или жанровској класификацији, већ у афективној функцији, перформативном чину и релационом односу између гласа и слушаоца. Овај рад не третира лулемент као синоним вокалне перформативности, звучне уметности или усмене традиције, већ као интердисциплинарни аналитички појам који омогућава проучавање начина на који глас делује као носилац културне меморије ван институционализованих архивских модела.

Посебну важност у анализи лулементa имају традиционалне звучне праксе успаванки и тужбалице, које су историјски функционисале као облици усмене и афективне меморије. Ове вокалне форме нису служиле првенствено преносу информација, већ регулацији емоција, артикулацији губитка и успостављању осећаја припадности. Успаванке и тужбалице омогућавале су да се индивидуално искуство бола, бриге или страха преведе у колективно памћење кроз глас, ритам и интонацију (Hirsch 1997). У том контексту, лулемент се јавља као савремена артикулација ових пракси, која задржава њихову афективну функцију, али их измешта из искључиво приватног простора у шири културни и уметнички контекст.

Из перспективе културне политике и управљања наслеђем, овако дефинисан лулемент отвара простор за иновативне приступе очувању нематеријалне културне баштине, нарочито у контекстима малих култура и маргинализованих идентитета. Он омогућава укључивање интимних, родно обележених и мањинских гласова у јавни простор културне вредности, без њихове редукције на репрезентативне или нормативне форме. У том смислу, лулемент функционише као културна пракса која повежује уметничку артикулацију, афективно знање и стратегије културне одрживости.

Полазећи од ових теоријских и аналитичких поставки, рад има за циљ да понуди интердисциплинарну анализу лулементa као вокалне праксе која артикулише однос између гласа, афекта и културне меморије, те да укаже на његов потенцијал као модела за савремене приступе очувању нематеријалне културне баштине.

МЕТОДОЛОГИЈА

Методолошки приступ овог рада заснива се на интердисциплинарној квалитативној анализи звучних и афективних културних пракси, са посебним фокусом на лулемент као вокалну и перформативну форму нематеријалне културне баштине. Рад комбинује увиде из студија афекта, перформативних студија и теорије културне меморије, уз ослонац на уметничко истраживање као аналитички оквир.

Предмет анализе у овом раду чине звучне праксе изведене из традиционалних успаванки и тужбалица, као и њихове савремене уметничке трансформације (нпр. у оквиру пројеката попут *Minor Lullabies*¹). Ове праксе се не ирејирају као фолклорни артифефакти, већ као живе, афективне форме културне артикулације.

Пројекат *Minor Lullabies* представља савремену уметничко-истраживачку студију случаја кроз коју се може анализирати лулемент као афективно-перформативна вокална пракса. Пројекат је реализован кроз мултисензорне звучне и просторне инсталације аутора Николе Радосављевића и Љиљане Бурсаћ, уз вокалну интерпретацију Светлане Спаић, у контексту савремене уметничке продукције и међународне изложбене праксе. Комбинујући успаванку и ламент у јединствену звучну и телесну целину, *Minor Lullabies* артикулише лулемент као форму у којој глас функционише као носилац афекта, меморије и релационог искуства, а не као средство наративне репрезентације. У том смислу, овај пројекат се у раду користи као аналитички пример савремене трансформације традиционалних звучних пракси у модел културне меморије и одрживости.

Аналитички приступ је афективно-перформативан. Полазећи од теоријских увида о афекту као облику знања који се преноси кроз тело, чуло и релацију (Ahmed 2004), као и од концепта перформативности културне баштине, рад анализира лулемент као чин који производи значење кроз извођење, слушање и телесно присуство, а не кроз текстуалну репрезентацију.

У том смислу, анализа се спроводи кроз следеће критеријуме:

1. Однос гласа и тела – на који начин глас функционише као телесни и афективни траг, а не као носилац лингвистичког значења;
2. Афективна функција – како лулемент активира емоционалне реакције и чулно памћење код слушаоца;
3. Меморијска димензија – на који начин звучна пракса функционише као облик нематеријалне, усмене и перформативне меморије;
4. Друштвени и културни контекст – како се лулемент позиционира у односу на род, маргиналност, интиму и институционалне оквире културне баштине.

У оквиру уметничког истраживања, рад се ослања на схватање уметности као методолошког средства које омогућава приступ знањима недоступним искључиво дискурзивној анализи (Borgdorff 2012). Уметничке интервенције и звучне инсталације третирају се као емпиријски материјал кроз који се испитује начин на који афект, глас и меморија циркулишу у савременим културним контекстима.

1 Аутори пројекта су Ирина Томић, Оливер Томић и Јелена Симић. Пројекат је креиран као одговор на позив за Венецијанско бијанале 2026. године.

Ограничења истраживања односе се на чињеницу да рад не тежи систематској етномузиколошкој или историјској анализи успаванки и тужбалица, нити квантитативном истраживању рецепције. Циљ рада је аналитичко и теоријско разумевање лулементa као културне и афективне форме, а не његова жанровска класификација или статистичка обрада.

ЛУЛЕМЕНТ – ГЛАС ТРАЈАЊА, ЦИРКУЛИШУЋА МЕМОРИЈА И ОБНАВЉАЈУЋИ ИДЕНТИТЕТ

Истраживање феномена *лулемент* указује на то да се унутар ове вокалне, емоционалне и културне форме крије снажан потенцијал за разумевање начина на који глас преживљава, меморија циркулише, а идентитет обнавља у друштвима у којима су званични облици културе често одвојени од интимне, усмене и афективне стварности. Овде износимо кључне резултате анализе у три сегмента: *лулемент* као *техника памћења*, *лулемент* као *артикулација интимног и мањинског гласа* и *лулемент* као *модел културног трајања*.

Лулемент као техника памћења

Успаванке и тужбалице, као форме из којих лулемент црпи своју структуру и емоционалну снагу, традиционално функционишу као усмени архетипови културне меморије. У њима се не преносе подаци, већ *афекти* – мелодијски обрасци, ритмови, интонације и микронаративи који носе у себи траг породичних историја, етничких траума, миграција и културног отпора (Hirsch 1997; Ahmed 2004). Оно што је карактеристично за лулемент јесте начин на који комбинује нежност и бол, повезујући преко гласа живот и губитак, спокој и тугу, почетак и крај.

Тако, уместо да буде репрезентативна или наративна форма, лулемент постаје перформативна стратегија памћења – он активира чулно сећање, често пре речитог, и на тај начин омогућава реконекцију са прећутаним, потиснутим или недокументованим аспектима културне прошлости. У пракси то значи да се кроз глас мајке, чак и у одсуству језичког разумевања, препознаје осећање дома, заједништва, губитка, или корена. Као што примећује Кавареро, „глас не значи, он позива – он памти тело” (Cavarero 2005: 14).

Лулемент као артикулација интимног, женског и мањинског гласа

Један од кључних резултата овог истраживања је потврда да *лулемент* функционише као алтернатива институционализованим и доминантним моделима културног говора. Док је званични говор често рационалан, артикулисан и усмерен ка јавности, лулемент представља глас који говори из ткива интиме, са ивице тишине, из позиције мајке, баке, мањине, мигранта, преживеле.

Ово је глас који не инсистира на експлицитности, већ показује трагове живота у ритму дисања, у прекинутом тону, у уздаху. У том смислу, он се не може лако каталогизовати или превести у институционалну форму, али управо у томе лежи његова снага: у афективној непокорности, у томе што говори без дозволе, што опстаје и кад није чујан (Spivak 1988; Hooks 1994).

У уметничкој пракси, посебно кроз радове попут *Minor Lullabies*, овај глас се реafirмише као вредан архивирања, али не у класичном, текстуалном или документарном облику, већ кроз инсталациону чулност, простор звучног и емотивног боравка. Кроз мултисензорни приступ који обједињује глас, простор, тишину и телесно присуство, *Minor Lullabies* показује како лулемент функционише као афективни архив који активира чулно и емотивно памћење слушалаца. Оваква уметничка артикулација потврђује да лулемент није репрезент традиције, већ њена перформативна и релациона актуализација у савременом културном контексту. Овим се уметност позиционира као место за друштвену валоризацију онога што је традиционално било искључено из канона: женске усмености, мањинске меморије, осећања као знања (Marks 2002; Pink 2006).

Сличан приступ гласа као афективног и телесног архива може се уочити и у оквиру савремених *sound studies* и *affect studies*, где се звучне уметничке праксе посматрају као облици нематеријалне меморије који функционишу кроз чулно искуство, релацију и перформанс (Marks 2002; Pink 2006; Massumi 2002).

Лулемент као модел културног трајања и националне вредности

Трећи кључни резултат овог истраживања односи се на потенцијал лулементa као културног ресурса у очувању нематеријалне баштине, изградњи културне политике и јачању интелектуалног и афективног капитала друштва. Уместо да се наслеђе схвата као статични сет традиција, овај рад сугерише да оно може бити динамичан, афективан и инклузиван процес, у којем млади нараштаји не уче „о” култури, већ је доживљавају.

Кроз интеграцију лулементa у уметничке, образовне и јавне праксе, могуће је развити иновативне приступе културном менаџменту, у којима се акценат ставља на емпатију, афекат и колективну бригу као на ресурсе од националног значаја. Успаванке и тужбалице се тако трансформишу из жанрова приватне домене у форме јавне културне одговорности – као основа за програма културне едукације, интергенерацијског дијалога, мобилизације младих и стварање нових облика културне повезаности.

Пример примене аналитичког оквира лулементa у савременој уметничкој пракси, као што је пројекат *Minor Lullabies*, показује да овај појам има и практичну применљивост у развоју савремених модела културног баштињења и културне политике.

На тај начин, лулемент не постаје само симбол прошлости већ модел будућности – начин да се очува оно што је крхко, да се пренесе оно што се не може преписати, и да се поново активира оно што је било истиснуто. У том кључу *лулемент* је и документ, и гест, и стратегија – али пре свега, форма трајања.

ДИСКУСИЈА

Резултати овог истраживања показују да лулемент функционише као афективно-перформативна вокална пракса која омогућава пренос културне меморије ван институционализованих и текстуално доминантних модела очувања наслеђа. Кроз анализу успаванки, тужбалица и њихових савремених уметничких трансформација, уочено је да глас у лулементу не делује као средство репрезентације, већ као релациони чин који активира телесно, емоционално и меморијско искуство.

Овакво разумевање лулементa потврђује теоријске увиде о афекту као облику знања који се не преноси искључиво кроз дискурс, већ кроз чулно и телесно присуство. У том смислу, резултати рада указују да се културна меморија у лулементу не стабилизује у облику наратива или документа, већ се обнавља кроз чин извођења и слушања. Ово је посебно значајно у контекстима у којима су усмене и интимне праксе историјски маргинализоване или искључене из званичних културних архива.

Истраживање такође показује да лулемент омогућава артикулацију интимних, родно обележених и мањинских искустава на начин који избегава нормативне моделе јавног говора. Уместо експлицитности и реторичке доминације, лулемент делује кроз тихо присуство, афективну густину и перформативни гест. На тај начин, глас постаје носилац културног значења управо у својој крхкости и неартикулисаности, што отвара простор за другачије разумевање културне отпорности и трајања.

Из перспективе културне политике и управљања нематеријалном баштином, ови налази указују на потребу за проширивањем постојећих модела заштите. Лулемент се може разумети као пример праксе која показује да очување наслеђа не подразумева искључиво документацију и институционалну валоризацију, већ и подршку живим, афективним и перформативним облицима културног памћења. Овакве праксе имају потенцијал да ојачају интергенерацијске везе и омогуће инклузивније приступе културној едукацији.

Допринос овог рада огледа се у увођењу лулементa као аналитичког појма који омогућава проучавање гласа као носиоца културне меморије ван бинарних подела на приватно и јавно, традиционално и савремено, уметничко и политичко. Рад показује да је лулемент користан теоријски алат за разумевање начина на који се културно памћење одржава кроз афект, релацију и перформанс, а не кроз стабилне форме и репрезентативне структуре.

Истовремено, истраживање има и своја ограничења. Анализа је усмерена на интерпретативни и теоријски ниво и не обухвата емпиријско испитивање рецепције код публике, нити систематску компаративну анализу различитих културних контекста. Будућа истраживања могла би да прошире овај приступ кроз теренска истраживања, компаративне студије или примену лулементa у конкретним образовним и културнополитичким програмима.

ЗАКЉУЧАК

Овај рад је полазио од потребе да се звучне и вокалне праксе преиспитају као релевантни носиоци културне меморије у контексту савремених расправа о нематеријалној баштини и културној одрживости. Увођењем појма лулемент, рад је настојао да артикулише аналитички оквир који омогућава разумевање гласа не као средства репрезентације, већ као афективно-перформативног чина кроз који се културно памћење производи, преноси и одржава. На тај начин лулемент је позициониран као интердисциплинарни појам који повезује уметничку праксу, студије афекта и теорије културне меморије.

Кроз анализу успаванки, тужбалица и њихових савремених уметничких трансформација, показано је да звучне праксе функционишу као облици нематеријалне

меморије чији значај не почива на стабилности форме, већ на перформативном и релационом карактеру гласа. Глас се у лулементу не појављује као носилац језичког значења, већ као афективни траг који успоставља однос између тела, слушаоца и културног контекста. Овакво разумевање гласа омогућава да се културно памћење сагледа као процес који се непрестано изнова актуализује, а не као садржај који се једном заувек архивира.

Посебан допринос рада огледа се у теоријском помаку ка разумевању луле-мента као алтернативног модела културне меморије. За разлику од институционализованих и текстоцентричних приступа очувању баштине, лулемент указује на значај интимних, усмених и афективних пракси које често остају изван доминантних културних политика. Ове праксе, иако наизглед крхке и пролазне, поседују значајан потенцијал трајања управо кроз своју способност да активирају чулно и емоционално искуство. Лулемент се, стога, може разумети као модел културне отворности који почива на релацији, а не на фиксацији.

Рад такође указује на значај родне перспективе у анализи звучних пракси. Успаванке и тужбалице, као историјски родно обележене форме, омогућавале су артикулацију женског искуства у оквирима приватне сфере, али и његово посредно укључивање у колективно памћење. Лулемент, као савремена трансформација ових пракси, отвара простор за преиспитивање начина на који се родно обележени гласови могу чути и вредновати у ширем културном пољу, без њихове редукције на репрезентативне или нормативне образце.

Из перспективе културне политике и управљања нематеријалном баштином, налази овог рада указују на потребу за проширивањем постојећих приступа заштити и очувању. Уместо искључивог ослањања на документацију, класификацију и институционалну верификацију, лулемент упућује на значај подршке живим, афективним и перформативним праксама које одржавају културну меморију кроз непосредно искуство. Оваква перспектива може бити нарочито релевантна у контекстима малих култура, маргинализованих заједница и нематеријалних облика наслеђа који измичу стандардизованим моделима заштите.

Иако је истраживање превасходно теоријског и интерпретативног карактера, оно отвара низ могућих праваца за будућа истраживања. Даљи рад могао би да укључи емпиријска истраживања рецензије лулементa код различитих публикума, компаративне анализе сличних звучних пракси у различитим културним контекстима, као и примену овог аналитичког оквира у образовним и културнополитичким програмима. На тај начин, лулемент би могао да послужи не само као теоријски појам, већ и као практичан алат за развој инклузивнијих и одрживијих приступа културној баштини.

У целини, рад показује да звучне и вокалне праксе попут лулементa представљају важан, али често занемарен ресурс културне меморије. Њихова вредност не лежи у могућности да буду потпуно институционализоване или стабилизоване, већ у способности да кроз глас, афект и перформанс одржавају културне односе и значења. Управо у тој напетости између пролазности и трајања, лулемент се показује као значајан концепт за разумевање савремених изазова очувања нематеријалне културне баштине.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmed 2004: Sara Ahmed. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Borgdorff 2012: Henk Borgdorff. *The Conflict of the Faculties: Perspectives on Artistic Research and Academia*. Leiden: Leiden University Press.
- Marks 2002: Laura Marks. *Touch: Sensuous Theory and Multisensory Media*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Massumi 2002: Brian Massumi. *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham: Duke University Press.
- Pink 2006: Sarah Pink. *Doing Sensory Ethnography*. London: SAGE Publications.
- Smith 2006: Laurajane Smith. *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Spivak 1988: Gayatri Chakravorty Spivak. "Can the Subaltern Speak?". *Marxism and the Interpretation of Culture*. Cary Nelson, Lawrence Grossberg (eds.). Urbana: University of Illinois Press, 271–313.
- Hirsch 1997: Marianne Hirsch. *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hooks 1994: Bel Huks. *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.
- Cavarero 2005: Adriana Cavarero. *For More Than One Voice: Toward a Philosophy of Vocal Expression*. Translated by Paul Kottman. Stanford: Stanford University Press.

Irina S. TOMIĆ

Olja M. ARSENIJEVIĆ

LULAMENT AS A VOICE OF CULTURAL SUSTAINABILITY:
FROM INTIMACY TO A CULTURAL HERITAGE STRATEGY

SUMMARY

This paper explores the concept of *lulament* as an interdisciplinary category at the intersection of art, cultural heritage management, and intangible cultural preservation. Through the analysis of vocal practices such as lullabies and laments, *lulament* is presented as an alternative form of cultural articulation that connects intimate, feminine, and minority voices with strategies of cultural memory and affective knowledge. The study draws on theoretical approaches in memory studies, affect theory, feminist critique, and artistic research to argue that *lulament* can function as a mode of social and cultural cohesion, a means of strengthening intellectual capital, and a paradigm of cultural sustainability. The paper emphasizes *lulament* as a sonic document of existence and reflects on its potential applications within contemporary cultural policy and education.

Keywords: lulament, cultural heritage, voice, intimacy, affect, intangible culture, artistic research, cultural management, lullaby, lament.